

UDK 371.3
UDK 811.163.42

ISSN 1845-8793

HRVATSKI, god. VII, br. 1, Zagreb, 2009.

Pregledni rad.

Prihvaćen: 1. kolovoza 2009.

IMENICE HRVATSKOGA STANDARDNOG JEZIKA U NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA OD PETOGA DO OSMOGA RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE

Ante Bičanić
Zagreb

SAŽETAK: U radu se obrađuju imenice hrvatskoga standardnog jezika u nastavi hrvatskoga jezika od petoga do osmoga razreda osnovne škole i to sa stajališta morfologije. Autor najprije razmatra jezikoslovnu literaturu u kojoj se opisuju imenice, a zatim istražuje imenice u teoriji i praksi nastave hrvatskoga jezika u višim razredima osnovne škole. Središnji dio rada zauzima autorско istraživanje koje je usmjereno na obradu imenica u udžbenicima, odnosno na lekcije u kojima se obrađuju padeži. Autor analizira, uspoređuje i vrednuje nekoliko temeljnih elemenata iz triju usporednih udžbenika, a to su: izabrani primjeri, definicije ključnih pojmova, metodičko oblikovanje te izborni i dodatni sadržaji i pri tome navodi uočene pogreške, nedorečenosti i manjkavosti te donosi vlastita rješenja za bolju obradu imenica u nastavi hrvatskoga jezika.

Ključne riječi: imenice, padeži, udžbenik, izabrani primjeri, definicije ključnih pojmova, metodičko oblikovanje, izborni i dodatni sadržaji.

1. UVOD

U nastavi hrvatskoga jezika morfologija ima veću težinu nego nastava morfologije u nekim drugim jezicima (Težak 1996), a imenice unutar nastave morfologije imaju važno mjesto i treba im pristupiti u skladu sa usvojenim spoznajama iz jezikoslovlja i metodičke teorije i prakse. Kako bi rad imao sigurno uporište u znanstvenoj literaturi, najprije će se analizirati jezikoslovna literatura posvećena imenicama. Izbor sadržaja u nastavi određen je obvezatnim temama i izbornim sadržajima iz

*Nastavnoga plana i programa za osnovnu školu*¹ (u nastavku NPP, 2006). Stoga je pozornost nadalje usmjerena na raščlambu i razmatranje obvezatnih tema i izbornih sadržaja iz NPP-a vezanih uz imenice. U nastavi hrvatskoga jezika od petoga do osmoga razreda OŠ imenice se prema NPP-u trebaju obrađivati s morfološkoga stajališta u petome razredu.² To je određeno obvezatnom jezičnom temom *Sklonidba imenica*, a pored toga obrađuju se i unutar teme *Promjenjive i nepromjenjive riječi*. Imenice se mogu obrađivati i unutar ostalih jezičnih tema³ ili s pravopisnoga stajališta, npr. vlastite imenice, odnosno vlastita imena obrađuju se u svim višim razredima OŠ pri pisanju velikoga početnog slova, ali ta tematika nije predmet ovoga rada.

Građu za istraživanje čine udžbenici koje je odobrilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH za uporabu u nastavi hrvatskoga jezika u petome razredu OŠ. U ovome radu analiziraju se, uspoređuju i vrednuju tri udžbenika hrvatskoga jezika, koji se nalaze na prva tri mjestu liste udžbenika prema izboru učitelja u OŠ. To su udžbenici *Hrvatski jezik 5*, *Hrvatski ja volim 5* i *Riječi hrvatske 5*.⁴ Istraživanje se temelji na raščlambi, usporedbi i vrednovanju osnovnih obilježja i koncepcije te izabranih elemenata iz udžbenika.

2. IMENICE U JEZIKOSLOVNOJ LITERaturi

Brojni su znanstveni i stručni radovi hrvatskih jezikoslovaca posvećeni imenicama; tijekom proteklih desetljeća posebice je časopis *Jezik* objavio mnogo radova o imenicama, njihovoj sklonidbi i padežima, ali nisu zaostajali ni drugi jezikoslovni časopisi: *Filologija*, *Suvremena lingvistika*, *Rasprave IHJJ*, *Fluminensia*, a u novije vrijeme *Riječ*, *Jezikoslovlje*, *Hrvatski*, *Lahor* itd. Pregled većine radova dostupan je na portalu znan-

¹ To je temeljni dokument za izvedbu nastave u osnovnoj školi, a nastao je na temelju Hrvatskoga nacionalnog obrazovnog standarda. U uvodnim odredbama vezanim za predmet Hrvatski jezik navodi se da predmet „obuhvaća četiri predmetne sastavnice: hrvatski jezik, književnost, jezično izražavanje i medijsku kulturu”. U ovome radu obrađuje se prva sastavnica ili nastavno područje *hrvatski jezik*.

² U petome razredu OŠ unutar nastavnoga područja *hrvatski jezik* nalazi se petnaest obvezatnih jezičnih tema, od toga devet tema pripada području oblika hrvatskoga standardnog jezika, a samo je jedna isključivo vezana za imenice – *Sklonidba imenica*.

³ Npr. pri obradi subjekta, predikata, objekta itd., ali mogu se obrađivati na satima ponavljanja gradiva, kako u petome tako i u ostalim razredima, a posebice u osmome razredu kada se radi ponavljanje cjelokupnoga gradiva.

⁴ Vidi u izvorima: Težak i dr. 2006, ²2007, ³2008, ⁴2009.; Babić i dr. 2007, ²2008, ³2009.; Lugarić i Lovrenčić-Rojc 2007, ²2008, ³2009.

stvenih časopisa Hrčak, a ostali se mogu naći u Hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji. U ovome radu citiraju se samo neki noviji radovi,⁵ koji su povezani s temama istraživanja iz sljedećih poglavlja.

Nemalen broj knjiga posvećen je imenicama; S. Babić pisao je o problemima sklonidbe pojedinih imenica, posebice novotvorenica, i objavio je knjige *Hrvatska jezikoslovna čitanka* (1990) i *Hrvatski jučer i danas* (1995), koje obiluju jezičnim savjetima. S. Težak bavio se mnogim morfološkim temama, posebice s metodičkoga stajališta, a ovdje izdvajamo dvije knjige savjetničkoga tipa u kojima je obradio neke teme vezane uz imenice: *Hrvatski naš svagda(š)nji* (1991) i *Hrvatski naš osebujni* (1995). Jedna je od važnijih knjiga koja se bavi brojnim gramatičkim i pravopisnim temama sa stajališta jezičnoga savjetništva *Hrvatski jezični savjetnik* (1999). U njoj se imenice opisuju sa stajališta morfologije od 132. do 154. stranice; autori izdvajaju više jezičnih pitanja i obrazlažu ih sažeto, a ovdje izdvajamo nekoliko tema, npr. akuzativ s obzirom na kategoriju živo – neživo, palatalizirana osnova u vokativu jd., neprovođenje sibilizacije, sklanjanje vlastitih imena itd.

U jezikoslovnoj literaturi postoji više gramatika hrvatskoga jezika koje su napisali hrvatski jezikoslovci: Babić i dr. 1991, Barić i dr. 1997, Raguž 1997, Silić i Pranjković 2005, Ham ²2007, Težak i Babić ¹⁷2009, i u njima je povelik broj članaka posvećen problematici imenica. Među tim malo je tzv. školskih gramatika, odnosno onih namijenjenih učenicima osnovnih škola i osnovnome jezičnom obrazovanju. Budući da je tema ovoga rada vezana za više razrede OŠ, ovdje se razmatraju samo školske gramatike: Težak-Babićeva *Gramatika hrvatskoga jezika* i Školska *gramatika hrvatskoga jezika* S. Ham.

2.1. GRAMATIKA HRVATSKOGA JEZIKA

Među školskim gramatikama ta je gramatika najdugovječnija: objavljena je prvi put 1966., ali pod drugim naslovom, i od tada je doživjela sedamnaest izdanja. Sami su autori začuđeni nad činjenicom da je gramatika doživjela toliku dob i brojna izdanja unatoč nepovoljnim pri-

⁵ Jelaska (2005a, 2005b) obrađuje padežni sustav hrvatskoga jezika i poučavanje hrvatskim padežima, Kolaković (2007) istražuje zastupljenost padeža u hrvatskome jeziku, a Bjedov (2009) prihvaćenost novoga redoslijeda poučavanja padeža u OŠ; Marković (2007) opisuje imenice hrvatske i-sklonidbe itd.

likama.⁶ Gramatika sadrži nekoliko cjelina: *Uvod*, *Glasovi*, *Riječi*, *Tvorba riječi*, *Rečenica*, a na kraju se nalaze *Kazalo imena* i *Kazalo pojmova*.

Imenice se sustavno opisuju sa stajališta morfologije u 3. cjelini *Riječi* od 180. do 223. članka. Autori najprije nabrajaju različite kategorije imenica, a zatim ih definiraju i dijele na opće i vlastite, zbirne, stvarne i mislene. Sklonidbu imenica obradili su tako da su imenice prema nastavku u genitivu jd. podijelili na a-sklonidbu, e-sklonidbu i i-sklonidbu. Unutar a-sklonidbe prvo su obradili imenice m. r. raščlanjujući ih po padežima u jd. i mn. Pišući o nominativu jd. autori su utvrdili da neke imenice imaju nepostojano *a*, npr. *vrabac* – *vrapca*, ali ne navode koja se još promjena dogodila u tome primjeru (jednačenje po zvučnosti). Za akuzativ navode da je jednak genitivu ako imenica označuje što živo (čovjeka ili životinju), a ako označuje što neživo, biljku ili skupove živih bića jednak je nominativu. Zanimljivo je da autori daju mogućnost dvostrukosti, tj. da im je akuzativ jednak nominativu i genitivu kod imenica koje označavaju društvo, organizaciju ili klub, npr. *Hajduk je porazio Borac*. *Hajduk je porazio Borca*. Vokativ je opsežno opisan i navedene su brojne skupine imenica koje vokativ tvore na -e i -u, zatim su dani dvostruki oblici na -e i -u te su dane imenice u kojih je vokativ jednak nominativu. Instrumental se također opsežno prikazuje uz navođenje oblika u kojima je nastavak -om, odnosno -em te riječi koje imaju dvostruke nastavke, npr. *gospodarom* – *gospodarem*. Množina im. m. r. opsežno je opisana navođenjem oblika koji imaju dugu, odnosno kratku množinu te glasovnim promjenama koje se ostvaruju. Posebno su izdvojene imenice m. r. s nastavkom -o ili -i i dana je sklonidba izabраних primjera u jd. i mn.

U okviru e-sklonidbe opisuju se i imenice sr. r.; autori ih dijele na imenice neproširene i proširene osnove. E-sklonidba obuhvaća imenice ž. r. na -a pa i one koje znače muško, npr. *vođa* te imenice m. r. na -o ili -e. Pri opisu te sklonidbe autori posebice obrađuju oblike u kojima se provodi, odnosno ne provodi sibilizacija te na kraju navode imenice koje imaju dvostruke likove, npr. *dvojki*, *dvojci* itd. Vokativ jd. opsežno se prikazuje uz navođenje oblika koji imaju nastavak -o, -e, -a. Od padeža u množini autori su posebnu pozornost posvetili genitivu i pri tome na-

⁶ U *Predgovoru XII. izdanju* iz godine 1998. autori su zabilježili: „Kad jedan školski priručnik koji nije obvezatan, doživi dob od trideset i četiri godine i dvanaesto izdanje, a da uz to zbog političke nepoćudnosti devetnaest godina nije izlazio, onda je to uspjeh kojemu se kod 1. izdanja zaista nismo nadali.” U ovome se radu obrađuje 17. izdanje iz 2009.

vode mnoštvo genitiva na -a i -i, odnosno oblike koji imaju dvostruke pa i trostruke likove. Njihova je završna napomena da prednost treba dati „likovima s nepostojanim a” (2009: 111). Na kraju opisa imenica nalazi se i-sklonidba: autori opisuju imenice ž. r. s nultim nastavkom, posebice obrađujući instrumental jd. i genitiv mn. i dajući dvostruke oblike.

2.2. ŠKOLSKA GRAMATIKA HRVATSKOGA JEZIKA

Ova je gramatika drugačija u odnosu na ostale tradicionalne gramatike jer je pisana u obliku pitanja i odgovora. Na taj je način postignuta metodološka ujednačenost, ali i monotonost, jer su sve gramatičke teme obrađene na isti način. Gramatika se sastoji iz tri dijela: 1. *Glasovi, glasovne promjene, naglasci*, 2. *Vrste i oblici riječi* i 3. *Rečenica i rečenični dijelovi*. Ti dijelovi sastoje se iz pojedinačnih tema koje su naslovljene u obliku pitanja, npr. Što znače imenice?

Imenice se obrađuju u cjelini *Promjenjive vrste riječi* i sadrže članke 137 – 205. U početnim člancima autorica objašnjava značenje imenica i daje podjelu na opće i vlastite, stvarne i mislene te pojašnjava osnovna obilježja imenica – rod, broj i padež. Sva su ta obrazloženja dobro oprimjerena. Pri opisivanju sustava padeža u hrvatskome jeziku autorica dijeli padeže na zavisne i nezavisne i posebice se bavi opisom zavisnih padeža i njihovom vezom s prijedlozima. Pri obradi imeničkoga broja pozornost posvećuje pojašnjenju razlike između stvarne jednine i množine kod imenica koje su u jednini. Usto objašnjeni su pojmovi *singularia tantum* i *pluralia tantum* te *dvojina*. Imenički rod sustavno se raščlanjuje navođenjem većega broja primjera, a naveden je i primjer koji je nerijetko prijeporan u gramatikama, npr. *sluga*.

Najveći dio gramatičkih članaka posvećen je sklonidbi imenica; autorica dijeli imenice prema nastavku u genitivu jd. na vrstu a, vrstu e i vrstu i.⁷ U sklonidbi imenica m. r. vrste a obrađeni su svi padeži i dani mnogi primjeri u kojima se javljaju glasovne promjene, proširuje osnova i dr. Autorica je posebice usmjerena na objašnjenje razlike između genitiva i akuzativa jd., odnosno akuzativa i nominativa jd. te na opis dvojakih nastavaka u vokativu i instrumentalu jd. Pri obradi imenica sr. r. vrste a navode se nastavci: -o, -e, Ø, -a, a posebice su obrađene ime-

⁷ Vrste imenica u Školskoj gramatici označene su na nov i neobičan način: spuštenim slovom a, e, i uz riječ vrsta.

nice sr. r. koje proširuju osnovu sa *-t*, *-n*, *-v* te imenice *oko* i *uho*. Imenice vrste *e* obrađuju se u nastavku davanjem primjera sklonidbe u *jd.* i *mn.* Pojava sibilizacije u *dativu* i *lokativu* *jd.* posebno je pojašnjena: dani su primjeri u kojima se ne provodi sibilizacija i primjeri koji imaju dvojake oblike, npr. *krletki* i *krletci*. U nastavku se opisuje *genitiv mn.* i dani su primjeri s nepostojanim *a* te primjeri s tri različita oblika: *crkava/crkva/crkvi*. Autorica ističe da u tim primjerima treba prednost dati „*obliku s nepostojanim a*”. Pri obradi imenica vrste *i* dana je sklonidba nekih imenica te je posebno obrađen *instrumental jd.* i *glasovne promjene* koje se u njemu javljaju – *jotacija* i *jednačenje zatvornika* po *tvorbenome mjestu*, a zatim je obrađen i *genitiv mn.* i *pojava nastavka -iju* u nekih imenica, npr. *kostiju*. Na kraju poglavlja o imenicama autorica opisuje *ulogu imenica u rečenici* i navodi da je *nominativ* u rečenici *subjekt* ili *predikatno ime*, a ostali *padeži* *predikatno ime*, *objekt*, *priložna oznaka*, *atribut*, *apozicija*.

3. IMENICE U TEORIJI I PRAKSI NASTAVE HRVATSKOGA JEZIKA

U NPP-u, unutar nastavnoga područja *hrvatski jezik*, nalazi se obvezatna tema *Skлонidba imenica* koja je određena ovim ključnim pojmovima i obrazovnim postignućima:

„**Ključni pojmovi:** *skлонidba (deklinacija), nazivi padeža, padežna pitanja.*

Obrazovna postignuća: *razumijevati temeljnu ulogu padeža u hrvatskome jeziku; znati padežne nazive: nominativ, akuzativ, genitiv, dativ, lokativ, instrumental, vokativ; u rečenici prepoznavati padeže u temeljnim značenjskim ulogama; u određivanju padeža služiti se proširenim padežnim pitanjima (tj. cijelom rečenicom s upitnom zamjenicom i glagolom); u govoru i pismu rabiti padežne oblike (s provedenim glasovnim promjenama) u skladu s normom; ovladati uporabom padeža uz pojedine prijedloge u skladu s normom; prepoznati jednake oblike riječi u različitim padežima.”⁸*

Ključni pojmovi jasno su određeni, a obrazovna postignuća oblikovana su glagolima *razumijevati*, *znati*, *prepoznavati*, *rabiti*, *ovladati*, *prepoznati*, koji označuju temeljne razine postignuća u kognitivnome području prema Bloomovoj taksonomiji: *poznavanje*, *razumijevanje* i *pri-*

⁸ Vidi NPP 2006: 35.

mjenju sadržaja (Bjedov 2009: 26). Prema navedenim obrazovnim postignućima od učenika se više ne traži teorijsko znanje i usvajanje jezikoslovnih naziva kao u tradicionalnoj nastavi, nego uspješna uporaba riječi i oblika što zahtijeva suvremena nastava. Da bi se učenjem to moglo ostvariti, u nastavi se zagovara komunikacijsko-funkcionalni pristup koji podrazumijeva „*funkcionalnu nastavu jezika sa svrhom uspješnoga sporazumijevanja u svakodnevnim komunikacijskim situacijama, te razvoj komunikacijske kompetencije (osposobljenost za praktičnu jezičnu uporabu) u odnosu na lingvističku kompetenciju (teorijsko znanje o jeziku)*” (Pavličević-Franić 2005: 73). Učenici petoga razreda OŠ ne moraju znati definirati glasovne promjene koje se javljaju u određenim padežima, npr. palatalizaciju nego trebaju najprije ovladati oblicima u kojima se promjena javlja, a tek zatim znati njezin naziv i definiciju.

Među obrazovnim postignućima navedeni su padeži prema ovom redoslijedu: nominativ, akuzativ, genitiv, dativ, lokativ, instrumental, vokativ. To je novost koju su dali autori NPP-a u odnosu na stari program s namjerom da se najprije uče padeži koji su najčešće zastupljeni u pisanim i govornim tekstovima – nominativ, akuzativ, genitiv, a tek na kraju vokativ jer je najmanje zastupljen. O tome je pisala Z. Jelaska u radovima posvećenim temi padeža (2006a, 2006b) te Z. Kolaković u radu *Zastupljenost padeža u hrvatskome jeziku u pisanim i govornim tekstovima* (2007) u kojem zaključuje na temelju istraživanja koje je provela da je nominativ u promatranoj građi najčešći padež, zatim slijedi akuzativ, a genitiv je treći po čestoti javljanja.⁹

Taj novi pristup u poučavanju padeža izaziva priepore jer postoje zagovornici novoga redoslijeda padeža, ali i osporavatelji, koji smatraju da usvajanje padeža prema tradicionalnom redoslijedu učenici dobro prihvaćaju i da nije potrebno uvoditi takve novosti. Autori udžbenika također imaju različite stavove i pristupe u obradi padeža: S. Težak i suradnici upotrebljavaju u svojem udžbeniku tradicionalan redoslijed padeža, a N. Babić i dr. te Z. Lugarić i G. Lovrenčić-Rojc rabe novi redoslijed padeža.

Smatramo da je dobro da učitelji u nastavi obrađuju padeže koristeći novi redoslijed: najprije nominativ, zatim akuzativ pa genitiv itd.,

⁹ Kolaković u radu naglašava: „*Ta tri padeža zajedno pokrivaju oko 80% sklonjivih riječi. Ostatak pripada ostalim padežima, od kojih je vokativ gotovo uvijek primjetno najrjeđi. U cijeloj građi odnos je padeža jednine naprama padeža množine 84% : 16% u korist jednine.*” (Kolaković 2007: 268)

jer na taj način učenici mogu lakše usvojiti navedene padeže koji su češći u govornom i pisanom sporazumijevanju. Međutim kada se navodi cjelokupna sklonidba neke imenice ili druge imenske riječi treba dati paradigmu sklonidbe tradicionalnim redoslijedom padeža.

Među izbornim sadržajima za peti razred iz NPP-a dvadesetak tema odnosi se na oblike hrvatskoga standardnog jezika, a na imenice i padeže odnose se ove teme: „*duga i kratka množina, zbirne imenice (tvorba, značenje, slaganje s predikatom), imenice koje imaju samo množinu/jedninu, imenice koje množinu zamjenjuju zbirnim imenicama, imenice koje množinu tvore zamjenskim (supletivnim) osnovama (čovjek-ljudi), nazivi država i sklonidba, brojevne imenice, akuzativ i genitiv uz glagol nemati, navezak, sibilizacija, palatalizacija, jotacija, nepostojano a, e, pravilna uporaba prijedloga uz pojedine padeže, prijedlozi i padeži u medijima (dobri i pogrešni primjeri).*”¹⁰

Teme su u izbornim sadržajima raznolike i zanimljive te pružaju učiteljima mogućnost obrade dodatnih sadržaja, a učenicima omogućuju nove spoznaje iz područja gramatike koja prema NPP-u nisu u prvome planu. Trebalo bi pored navedenih izbornih sadržaja ponuditi učiteljima i ove teme za obradu: *akuzativ za živo i neživo imenica m. r., dvojaki oblici u vokativu jd. imenica m. r i ž. r., dvostruki i trostruki oblici u genitivu mn. imenica ž. r., sklonidba imena i prezimena.*

Teoretičar metodike nastave hrvatskoga jezika S. Težak u opsežnoj knjizi *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1* (1996) bavi se, uz ostalo, temom nastave morfologije i pri tome naglašava da „*morfologiju treba sustavno učiti u osnovnoj i srednjoj školi*”. Prema njegovu mišljenju nastavnik sam mora načiniti vrijednosnu ljestvicu pri planiranju gradiva koje će obraditi u nastavi uzimajući u obzir čestoću i uporabnu vrijednost oblika. Težak (1996: 282-283) navodi nekoliko tema vezanih uz imenice i obradu padeža:

- a) duga i kratka množina
- b) sibilizacija u nominativu i vokativu mn. imenica m. r. te u lokativu i dativu jd. imenica ž. r.
- c) akuzativ za živo i neživo imenica m. r.
- d) genitiv mn. imenica e vrste s višesuglasničkim osnovnim završetkom

¹⁰ Vidi NPP 2006: 37.

e) vokativni nastavci u jd. imenica m. r. i ž. r., posebice u vlastitih imena

f) instrumental imenica i-vrste (-i, -ju, -u).

U nastavku Težak na primjeru obrade vokativa u petom razredu OŠ navodi više postupaka i metoda rada koje nastavnik može koristiti i kombinirati u nastavi i pri tome daje obilje primjera koji se mogu iskoristiti na konkretnom satu obrade.¹¹

Lugarić i Lovrenčić-Rojc u priručniku za učitelje¹² pišući o nastavi hrvatskoga jezika u petome razredu OŠ naglašavaju da „jezični odgoj i naobrazba u 5. razredu ima svoje posebno mjesto i zadaće, traži poseban napor učitelja na pripremanju i organizaciji nastavnoga procesa ... Stoga je nužna kreativna i stvaralačka operacionalizacija programskih sadržaja, uporaba udžbenika i radne bilježnice te ostalih nastavnih sredstava, odabir metoda i oblika rada” (2007: 15). Pri razradi nastavne jedinice *Sklonidba imenica* Lugarić i Lovrenčić-Rojc naglašavaju da učenici trebaju usvojiti nazive padeža, trebaju se znati služiti proširenim padežnim pitanjima i znati osnovna obilježja svakoga padeža. U nastavku autorice zaključuju: „Od učenika nećemo tražiti da pamte svako značenje i službu padeža u rečenici, bitno je da usvoje i razumiju da svaki padež ima određeno značenje i službu u rečenici, da dolazi u skupu s prijedlogom ili bez njega, da prepoznaju pripadnost rečeničnome skupu i pokušaju opisati značenje te da razvijaju svjesnu uporabu padežnih oblika.” (2007: 163)

Rihtarić i dr. (2007) u priručniku¹³ uz udžbenik *Hrvatski ja volim 5* u poglavlju posvećenom sklonidbi imenica ističu da se u toj lekciji učenici „prvi put susreću s nazivima padeža i padežnim pitanjima, a pozornost treba usmjeriti na riječ koja se mijenja (mačka). Učenicima su predloženi svi oblici riječi mačka s namjerom da sami razluče osnovu od nastavka (gradivo svladano u lekciji *Promjenjive i nepromjenjive riječi*). Pritom ih valja upozoriti da se nastavci u nekim padežima ponavljaju.” (2007: 84)

¹¹ Težak najprije navodi vokative na -u: *prijatelju, Paliću, Juriću, pužu, mišu, kraju* ... a zatim daje primjere u kojima je vokativ jednak nominativu ili ima nastavak -e: *Marko, Branko, Ivo, Tomo ... Borise, Davide, Damire, Martine ... jelene, zekane, družu, junače* ... (Težak 1996: 284)

¹² *Riječi hrvatske 5, priručnik za učitelje hrvatskoga jezika u petom razredu osnovne škole* namijenjen je učiteljima hrvatskoga jezika koji se koriste udžbenikom i radnom bilježnicom *Riječi hrvatske 5*. Priručnik pojašnjava i opisuje metodičku koncepciju udžbenika i autorski pristup nastavnim sadržajima. Najveći dio priručnika čini *Prijedlog metodičke obrade nastavnih jedinica*.

¹³ U priručniku je dan prijedlog metodičke obrade jedinica iz udžbenika *Hrvatski ja volim 5* i usto priručnik sadrži pripreme za nastavu i nastavne listiće te raznorodne tekstove koji se mogu upotrijebiti u različitim etapama nastavnoga procesa.

U nastavku autorice naglašavaju kako je važno vježbati prepoznavanje padeža s proširenim padežnim pitanjima (upitnom zamjenicom i pomoćnom riječju) te pročitati i zapisati sklonidbene obrasce imenica u sva tri roda.

4. IMENICE U UDŽBENICIMA HRVATSKOGA JEZIKA

U ovome radu analiziraju se, uspoređuju i vrednuju tri usporedna udžbenika hrvatskoga jezika koji se upotrebljavaju u nastavi u petome razredu OŠ, a to su udžbenici *Hrvatski jezik 5*, *Hrvatski ja volim 5* i *Riječi hrvatske 5*.¹⁴

4.1. OSNOVNA OBILJEŽJA I KONCEPCIJA UDŽBENIKĀ

4.1.1. UDŽBENIK *HRVATSKI JEZIK 5*

Udžbenik sadrži gradivo iz gramatike, pravopisa, povijesti hrvatskoga jezika i jezičnoga izražavanja; ima trideset dvije jedinice, pojmovnik i kazalo pojmova. Započinje jednicom *Ponavljamo što znamo* u kojoj se ukratko ponavljaju i utvrđuju ključni pojmovi iz četvrtoga razreda OŠ, a završava jednicom iz povijesti jezika *Hrvatski jezik – prošlost i sadašnjost*. Na početku svake jedinice nalazi se kratka jezična igra namijenjena učenicima s ciljem izricanja i stvaranja primjera koji će poslužiti pri učenju novoga gradiva. Na rubnici na početku jedinice navedeno je što su učenici već prethodno naučili (*Znamo*) i što će se učiti novo (*Naučit ćemo*).

Jedinice započinju polaznim lingvometodičkim predloškom, a predlošci su raznoliki: pjesma, odlomak iz pripovijetke ili romana, novinski članci, pisma, stripovi, ilustracije s tekstom. Gradivo se obrađuje sustavom članaka koji se sastoje od primjera, objašnjenja i definicija. Na rubnici se nalaze raznoliki metodički poticaji: *Promotri*, *Prisjeti se*, *Zapamti*, *Pozor*, *Netočno – točno* kojima se potiče učenika na aktivnosti i uspostavlja komunikacija učenika s udžbeničkim sadržajima. Usto postoji metodički poticaj *Naučimo više* uz izborne i dodatne sadržaje koji su namijenjeni učenicima koji žele saznati više. Svaka jedinica završava *Sažetkom* u kojem su sažeto dana objašnjenja ključnih i važnih pojmo-

¹⁴ Ovdje se istražuje treće izdanje udžbenika *Hrvatski ja volim 5* i *Riječi hrvatske 5* te četvrto izdanje udžbenika *Hrvatski jezik 5*.

va. U udžbeniku su obrađene sve jezične teme iz NPP-a, osim petnaeste teme *Hrvatski jezik i dvojezičnost*. Primjeri su istaknuti kurzivom, a nastavci su podebljani i odijeljeni spojnicom od osnove. Definicije su odvojene od osnovnoga teksta i imaju podlogu u boji, a ključne su riječi podebljane. Pri obradi pojedinih sadržaja koriste se tablice u boji. Fotografije, ilustracije i stripovi upotrijebljeni su u pravilu na početku udžbeničkih jedinica i u funkciji su polaznoga teksta.

U ovome udžbeniku primjenjuje se tradicionalni pristup kako u redosljedu obrade padeža tako i u načinu obrade gradiva i u metodičkom oblikovanju udžbeničkih jedinica.

4.1.2. UDŽBENIK HRVATSKI JA VOLIM 5

Udžbenik sadrži gradivo iz gramatike, pravopisa, povijesti hrvatskoga jezika i jezičnoga izražavanja; ima dvadeset sedam jedinica i kazalo pojmova. Započinje jednicom *Hrvatski jezik u prošlosti i sadašnjosti*, a završava jednicom iz povijesti jezika i jezičnoga izražavanja *Stvaralačko prepričavanje*. Na početku jedinice na rubnici se nalazi oznaka VEĆ ZNAM u kojoj se navode ključni pojmovi koje su učenici već učili i trebali bi znati. Jedinice započinju polaznim lingvometodičkim predloškom: to su obično pjesme, odlomci iz pripovijetke ili romana, a nerijetko ilustracija s tekstom. Gradivo se obrađuje postupno sustavom koraka: u pravilu ih ima tri i unutar njih dani su raznoliki primjeri, objašnjenja i definicije. Na kraju jedinice obično se nalazi još jedan članak *Hrvatski još više volim*, u kojem su obrađeni izborni i dodatni sadržaji. Na kraju svake jedinice nalazi se odlomak OVO SADA ZNAM u kojem su u obliku pitanja i odgovora objašnjeni ključni i važni pojmovi te su dani primjeri.

U osnovnome tekstu udžbeničke jedinice primjeri su istaknuti podebljanjem, a ključni pojmovi označeni su drugom bojom i podebljani su. Na rubnici su ključni pojmovi također označeni drugom bojom. U jedinicama se na mnogim mjestima nalaze ilustracije s istim životinjskim likovima (pas, magarac, lastavica, zec) i tekstom u oblačićima.

Ovaj udžbenik primjenjuje novi pristup, kako u redosljedu obrade padeža tako i u načinu obrade jezičnoga gradiva i u metodičkom oblikovanju jedinica. No čini se da je u nekim jedinicama previše ilustracija i prevelike su te dominiraju nad osnovnim gradivom koje se obrađuje.

4.1.3. UDŽBENIK RIJEČI HRVATSKE 5

Udžbenik je podijeljen na dva osnovna dijela: *HRVATSKI JEZIK I JEZIČNO IZRAŽAVANJE*. Unutar prvoga dijela *HRVATSKI JEZIK* smještene su četiri udžbeničke cjeline: 1. Jezik, rečenica, riječ, 2. Vrste riječi, 3. Sklonidba i 4. Pravopis i pravogovor. Treća cjelina *Skлонidba* sadrži jedinice u kojima su obrađeni padeži, sklonidba pridjeva i brojeva te stupnjevanje pridjeva. Redoslijed udžbeničkih jedinica u kojima se obrađuju padeži prati redoslijed padeža koji je dan u NPP-u. Svaka udžbenička cjelina završava *STRANICOM PONAVALJALICOM* u kojoj su dana pitanja za provjeru usvojenosti gradiva, a iza nje slijedi *PRAVOPISNI I PRAVOGOVORNI KUTAK* u kojemu su kratki zadaci za provjeru znanja.

Sadržaji su u udžbeniku obrađeni sustavom članaka koji se mogu svladavati u cijelosti kontinuirano ili u pojedinim etapama nastavnoga procesa. Na početku članaka nalaze se raznoliki metodički poticaji, npr. *USPOREDI, PROMOTRI, ZAKLJUČI, UTVRDI, PODSJETI SE*, kojima se potiče komunikacija učenika s udžbenikom i potiče ih se na aktivnost. Članak *PAZI* učenike upozorava na pogreške u uporabi nekih oblika. Autori su uz obvezatne sadržaje u udžbeničke jedinice unijeli i izborne i dodatne sadržaje; oni su u udžbeniku označeni posebnom bojom i grafički su odijeljeni od ostaloga teksta te su imenovani svezom *SAZNAJ VIŠE*. Definicije su grafički istaknute bojom u podlozi. Sheme, tablice i ilustracije nerijetko su izvori informacija i u funkciji su poučavanja. Na kraju je udžbenika *POJMOVNIK* u kojemu su sažeto objašnjeni ključni pojmovi hrvatskoga jezika i jezičnoga izražavanja.

Ovaj udžbenik primjenjuje novi pristup u redoslijedu obrade padeža, u načinu obrade gradiva i u metodičkom oblikovanju jedinica, ali su katkad objašnjenja jezičnih činjenica pisana preteškim jezikom i slabo su razumljiva.

4.2. RAŠČLAMBA, USPOREDBA I VREDNOVANJE IZABRANIH UDŽBENIČKIH JEDINICA

Izabrane su sljedeće udžbeničke jedinice: *Skлонidba, Nominativ, Genitiv, Dativ i lokativ, Akuzativ, Vokativ, Instrumental*. Kako bi istraživanje imalo isti predmet u sva tri udžbenika, provođena je raščlamba, usporedba i vrednovanje sljedećih elemenata:

- a) izabrani primjeri
- b) definicije ključnih pojmova

- c) metodičko oblikovanje
- d) izborni i dodatni sadržaji.

Izabrani primjeri jesu primjeri koje autori daju pri objašnjavanju pojedine jezične činjenice ili ključnoga pojma; u ovome radu analizira se i vrednuje njihova točnost i primjerenost. Definicije ključnih pojmova navode se doslovno kako su dane u udžbenicima i zatim se analizira njihova točnost i usklađenost s gramatikama hrvatskoga jezika. Metodičko oblikovanje obuhvaća opis članaka ili koraka u obradi novoga gradiva te napomene kako su autori oblikovali udžbeničku jedinicu, jesu li se pri tome koristili kvalitetnom ilustracijom, crtežom ili tablicom. Izborni i dodatni sadržaji analiziraju se i vrednuju s obzirom na opseg i točnost. U nastavku rada upotrebljavaju se za analizirane udžbenike ove kratice: **HJ** – *Hrvatski jezik 5*; **HJV** – *Hrvatski ja volim 5*; **RH** – *Riječi hrvatske 5*.

4.2.1. SKLONIDBA

A) IZABRANI PRIMJERI

HJ. U prvome članku obrade navedeno je nekoliko frazema u kojima se nalaze različiti oblici imenice *kruh*, a zatim je dana cijela sklonidba te imenice u jd. U drugome članku navedena je sklonidba u jd. i mn. imenica *grad*, *škola* i *selo*, i to tradicionalnim redoslijedom padeža s označenim nastavcima. Autori su dali sljedeća padežna pitanja: *tko? što? stoji? koga? čega? nema; komu? čemu? prilazim; koga? što? vidim; oj!; (o) kom(u)? čem(u)? govorim; (s) kim(e)? čim(e)? upravljam.*

HJV. U prvome koraku navedeni su oblici imenice čokolada, a u drugome koraku oblici imenice *mačka*. U trećem koraku usporedno je dana sklonidba triju imenica različita roda *brod* (m. r.), čokolada (ž. r.) i *more* (sr. r.) i to novim redoslijedom padeža: N, A, G, D, L, I, V. Autori navode sljedeća padežna pitanja: *Tko ili što postoji? Koga ili što vidim? Koga ili čega nema? Komu ili čemu prilazim? (O) kome ili o čemu mislim? S kim ili čime putujem? (Oj! Ej! – poziv).*

RH. U prvome članku navedeni su oblici imenice *djed*, a nastavci su označeni drugom bojom i jasno su uočljivi. U drugome članku dani su oblici imenice *djed* uz padežna pitanja i druge riječi, a zatim je dana usporedna sklonidba u svim padežima jd. triju imenica različita roda *djed*, *istina* i *srce*. Trebalo je dati bolji primjer za ž. r. koji će se lakše zapamtiti, npr. *žena, žene ...* Za padežna pitanja navedena su sljedeća pitanja: *„TKO ili ŠTO je to? KOGA ili ČEGA nema? KOMU ili ČEMU prilazim?*

KOGA ili ŠTO volim? OJ, ... (usklik) O KOME ili O ČEMU govorim? S KIM se ili ČIME igram?" U trećem članku navedeni su samo nominativ i instrumental vlastitih imenica *Marun* i *Ljutiša*. Ti primjeri nisu korisni jer su to arhaična imena, a trebalo je dati primjere suvremenih imena, npr. *Ivan*, *Marija* ili dr.

B) DEFINICIJE KLJUČNIH POJMOVA¹⁵

HJ	HJV	RH
„Promjena imenica zove se sklonidba ili deklinacija. Oblik riječi dobiven tom promjenom zove se padež. U hrvatskom književnom jeziku ima sedam padeža u jednini i množini. Padeži imaju latinske nazive i odgovaraju na određena pitanja.” (str. 40)	„Promjena riječi po padežima naziva se sklonidba ili deklinacija. Neke se riječi mijenjaju po padežima, odnosno – sklanjaju se. U hrvatskome jeziku postoji sedam padeža. Riječi koje se mogu sklanjati nazivaju se imenske riječi.” (str. 38-39)	„U hrvatskome je jeziku sedam padeža. Promjenu imenica po padežima nazivamo sklonidba, sklanjanje ili deklinacija. Sklanjaju se imenice svih triju rodova, u jednini i množini. Padeže možemo prepoznati po padežnim pitanjima, službi i značenju u rečenici te nastavcima.” (str. 69)

HJ i RH nemaju preciznu definiciju *sklonidbe*: trebalo je navesti da je sklonidba **promjena riječi po padežima** (Težak i Babić 2009: 95; Ham 2007: 35) i da se uz imenice mogu sklanjati pridjevi, zamjenice i brojevi. HJV ne navodi da se sklonidba javlja u jednini i množini. RH u definiciji ima izraz *sklanjanje* koji je općenit i nije potreban uz već postojeće nazive *sklonidba* ili *deklinacija*.

C) METODIČKO OBLIKOVANJE

HJ. Obvezatni sadržaji obrađeni su u dva članka i pri tome su upotrijebljene dvije vrste metodičkih poticaja *Promotri* i *Zapamti*: u prvome članku na primjeru imenice *kruh* pojašnjena je sklonidba imenica, a u drugom su dani padeži uobičajenim redoslijedom te padežna pitanja.

¹⁵ Definicije su doslovno prenesene iz udžbenika, uključujući i podebljanja ključnih pojmova i drugih riječi.

Na kraju jedinice nalazi se *Sažetak*. Primjeri i definicije su istaknuti. Pri obradi padeža uspješno je upotrijebljena tablica u boji. Fotografije su upotrijebljene na početku jedinice uz polazni tekst.

HJV. Obvezatni sadržaji obrađeni su u tri koraka kombinacijom primjera, objašnjenja i definicija. U prvome koraku obrađuje se sklonidba imenica uopćeno, u drugome koraku obrađuju se ključni pojmovi – *sklonidba i padeži* i u trećem koraku *padežna pitanja*. Autori nisu dosljedni u navođenju padeža: u prvome koraku navode uobičajeni redoslijed, a poslije novi redoslijed. U pojedinim primjerima nastavci unutar riječi istaknuti su podebljanjem, ali nisu u tablici padeža gdje su prikazani padeži imenica sva tri roda. U jedinici ima sedam ilustracija: to je previše i upotrijebljene su nesvrhovito, a u nekima ima i očitih pogrešaka, npr. rečenica: „*Nastavak je NIŠTA.*” (str. 40).

RH. Obvezatni sadržaji obrađeni su sustavom povezanih članaka: u prvome članku obrađuju se osnova i nastavak imenica, u drugome članku padežna pitanja, a u trećem sklonidba vlastitih imenica; pri tome su upotrijebljeni metodički poticaji PODSJETI SE i PROMOTRI. Primjeri su istaknuti bojom i podebljanjem kao i ključni pojmovi; oblici imenice *djed* izvrsno su grafički označeni i lako je u njima utvrditi nastavke. Jedinica započinje ilustracijom koja je u funkciji lingvometodičkoga predloška. Pri navođenju sklonidbe triju imenica u svim padežima jd. upotrijebljena je tablica u boji, ali nisu označeni padežni nastavci podebljanjem ili drugom bojom.

D) IZBORNI I DODATNI SADRŽAJI

HJ. Nema posebno izdvojenih izbornih i dodatnih sadržaja, ali je uz imena padeža navedeno njihovo podrijetlo i značenje, npr. nominativ (lat. *nominare* = imenovati) itd.

HJV. Kao dodatni sadržaj obrađen je nulti nastavak; autori navode da se nalazi u nominativu i akuzativu imenica m. r. koje završavaju na suglasnik. Međutim ilustracije kojima se pokušava objasniti ta problematika sadrže usporedbu s matematičkim gradivom koje se teško može objasniti u 5. razredu OŠ.

RH. Na kraju udžbeničke jedinice u okviru odlomka SAZNAJ VIŠE obrađeno je podrijetlo imena padeža kao dodatni sadržaj te izborni sadržaji: 1. imenice koje imaju samo množinu i 2. imenice koje množinu zamjenjuju zbirnim imenicama.

4.2.2. NOMINATIV

A) IZABRANI PRIMJERI

HJ. U prvome članku obrade dani su ovi nominativi: *djeca, snijeg, Goran, pjesnik*, a zatim imenice muškog, ženskog i srednjeg roda u nominativu jd.: *prijatelj, dječak, dol, jež; priča, djevojčica, čarolija, noć; pita-nje, polje, selo, društvo*. U drugome članku navedene su imenice sr. r. kojima se osnova produljuje umetcima -en, -et, -es: *imena, teleta, čudesa* itd. U okviru metodičkoga poticaja POZOR navedeni su nominativi mn. *mrazovi, nosovi, sirovi*. Oblik **sirovi** je sporan i trebalo ga je ispustiti i navesti neki drugi primjer (npr. *brodovi*) jer u *Hrvatskome enciklopedijskom rječniku*¹⁶ navodi se oblik *sirevi*, a isti oblik dan je i u *Hrvatskom jezičnom savjetniku* E. Barić i dr. (1999: 1330).

HJV. U prvome i drugom članku navedeni su ovi nominativi: *snijeg, ljudi, sanjke, konjić*. Nije prikladan primjer *sanjke* jer je to *pluralia tantum* i treba ga posebice objašnjavati. U trećem koraku navedeni su ovi nominativi: *dan, dani; zгода, zgode; mjesto, mjesta; dan, brod, kuća, selo, polje, radost, ljubav*.

RH. U prvome članku obrade navedeni su nominativi: *tavan, muzej, more, djeca, štednjaci, peći, knjige, ormari, golubovi*. U drugome članku navedena su dva nova primjera – *majstori, instrument*, a zatim su dani primjeri imenica m. r. u kojima se ostvaruju glasovne promjene – sibilizacija, alternacija ije/je i nepostojano a: *oblik – oblici, snijeg – snijezi, orah – orasi; cvijet – cvjetovi, bijes – bjesovi, brijeg – brjegovi, bregovi; momak – momci, lonac – lonci, stolac – stolci*. Nije prikladna upotreba primjera *snijeg – snijezi* jer se radi o knjiškom i poetskom obliku¹⁷ koji se uglavnom javlja u književnosti.

¹⁶ Vidi u Jojić, Ljiljana; Matasović, Ranko (ur.) 2002: 1190.

¹⁷ Vidi u Anić 2003.

B) DEFINICIJE KLJUČNIH POJMOVA

HJ	HJV	RH
„Nominativ je padež imenovanja, a odgovara na pitanje tko? (za živo) ili što? (za neživo). U rečenici može biti subjekt ili dio predikata.” (str. 44)	„Padež imenovanja osnovni je padež. Naziva se nominativ. Riječ u nominativu u rečenici često izriče vršitelja radnje.” (str. 42)	„Nominativ je padež imenovanja. U rečenici je najčešće subjekt. U rečenici nominativ može biti dio predikata ili njegov dodatak ... Nominativ nikada ne ovisi o prijedlogu.” (str. 71-72)

HJ i RH ističu da nominativ može biti subjekt ili dio predikata, ali ne navode da može biti i priložna oznaka ili apozicija.¹⁸ HJV naglašava da nominativ u rečenici „**često izriče vršitelja radnje**”, ali ne navodi da može biti i nosilac zbivanja, stanja ili osobine (Težak i Babić 2009: 289). Sva tri udžbenika ne navode da je nominativ nezavisan padež, a samo RH navodi da ne ovisi o prijedlogu.

C) METODIČKO OBLIKOVANJE

HJ. Obvezatni sadržaji obrađeni su u dva članka: u prvome članku u obliku tablice navedeni su nominativi imenica sva tri roda u jd. i mn., a u drugom su navedene imenice sr. r. kojima se osnova produljuje umetcima *-en*, *-et*, *-es*. Primjeri su istaknuti kurzivom, a nastavci su odijeljeni spojnicom i podebljani. Ilustracija je upotrijebljena uz polazni lingvometrički predložak.

HJV. Obvezatni sadržaji obrađeni su u tri koraka: u prvom se objašnjava što je nominativ, u drugome se navodi što nominativ izriče i pitanja za prepoznavanje nominativa, a u trećem se obrađuju nastavci u nominativu jd. i mn. Svi primjeri su istaknuti podebljanjem, a u pojedinim primjerima i nastavci za nominativ. U jedinici se nalaze tri ilustracije, koje su dobro uključene u metodičko oblikovanje jedinice.

RH. Obvezatni sadržaji obrađeni su u dva članka: u prvome se obrađuje značenje nominativa i služba u rečenici, a u drugome glasovne

¹⁸ To ističu Težak i Babić (2009, 289) navodeći ove primjere: Trče oni kao vjetar. (priložna oznaka načina), *Bila tu i Kata, žena Mikina, stvorenje inače krotko i ozbiljno.* (apozicija)

promjene u nominativu mn. Primjeri su istaknuti bojom i podebljanjem kao i nastavci riječi. Pri pojašnjenju glasovnih promjena suglasnici i samoglasnici koji se mijenjaju označeni su crvenom bojom. Jedinica započinje ilustracijom koja je u funkciji lingvometodičkoga predloška, a u nastavku se javljaju još tri ilustracije s tekstom i one su u službi objašnjenja gramatičkih sadržaja. Pri obradi glasovnih promjena uspješno je upotrijebljena tablica u boji.

D) IZBORNI I DODATNI SADRŽAJI

HJ. U okviru metodičkoga poticaja NAUČIMO VIŠE obrađeni su sibilizacija i nepostojano a. Zatim je obrađena duga i kratka mn. imenica m. r. uz davanje obrazloženja i navođenje primjera s umetkom -ov, odnosno -ev, npr. *snjegovi* – *snijezi*; *očevi* – *oci*; *ključevi*, *muževi*; *kutovi*, *umovi*.

HJV. Obrađena je duga množina u imenica m. r.: *gradovi*, *brodovi*, *panjevi* ... te je pojašnjeno kada se javlja nastavak -ovi, a kada -evi. U nastavku su obrađene glasovne promjene u N mn.: sibilizacija (*juna-ci*, *brijezi*, *osmijesi*), nepostojano a (*magarac* – *magarci*) i alternacije ije/je (*cvijet* – *cvjetovi*; *brijeg* – *brjegovi*, *bregovi*).

RH. Najprije su obrađene glasovne promjene sibilizacija i nepostojano a. Zatim je obrađena duga i kratka mn. imenica m. r., uz davanje obrazloženja i navođenje primjera kada se upotrebljava umetak -ov (*domovi*, *golubovi*), a kad -ev (*puževi*, *ključevi*). Na kraju su dani primjeri etnika na -in, koji u množini gube taj završetak, npr. *Osječanin* – *Osječani*.

4.2.3. GENITIV

A) IZABRANI PRIMJERI

HJ. U prvome članku obrade dani su ovi primjeri: **čaja, kupine, limuna, vode; (od) kamilice, sljeza, metvice, majčine dušice; (od) metvice i praha, limuna, dana.** U okviru metodičkoga poticaja *Netočno – Točno* navode se primjeri nepravilne i pravilne uporabe genitiva s prijedlogom: ~~*To je lopta od moga prijatelja.*~~ *To je lopta moga prijatelja.* U drugome članku navode se genitivi jd. i mn. izabranih imenica sva tri roda, npr. **čaja, čajeva; vode, voda; imena, imena.** U okviru metodičkoga poticaja *Pozor* zabilježeno je nekoliko primjera u kojima se javlja zamjena *l* s *o*, npr. *mi-*

slioca, ronioca te je naveden G mn. nekih imenica ž. r.: *nogu, slugu, kokoši/kokošiju*.

HJV. U prvome koraku obrade navedeni su ovi genitivi: *snijega, od snijega, liječnika*, a u drugome koraku: *šešira, purana, čokolade, polja* (jednina); *šeširâ, puranâ, čokoladâ, poljâ* (množina). Pri usporedbi genitiva i akuzativa imenica m. r. koje znače što živo dani su oblici: *dupina, dječaka, liječnika, purana, prijatelja*, a za imenice m. r. koje znače što neživo dan je genitiv i akuzativ: *broda, snijega, lastavice, kuće, sunca, mora* (genitiv) i *brod, snijeg, lastavicu, kuću, sunce, mora* (akuzativ). To su autori napravili dvije materijalne pogreške: imenica *lastavica* označuje živo, a ne neživo; akuzativ od *more* je *more*, a ne *mora*.

U trećem koraku označeni su primjeri pogrešne uporabe genitiva s prijedlogom i navedeni su točni primjeri: *puranov šešir, lastavičino gnijezdo, mamin kaput* itd.

RH. U prvome članku obrade navedeni su ovi genitivi: *srebra, zlata, škole, blata*. Pripadnost živomu biću pojašnjena je u poticaju PAZI primjerima *dječja mašta* (posvojni pridjev) i *mašta djece* (genitiv bez prijedloga) te su zabilježeni usporedno **pogrešni primjeri**: ~~*mašta od djece, mama od prijatelja*~~ i **točni primjeri**: *dječja mašta, mašta djece; prijateljeva mama, mama prijatelja*. U drugome članku navode se primjeri za službu genitiva u rečenici, npr. *Brodove sam bacio iz lavora*. (dopuna predikatu), ***Vrata škole su uvijek otvorena***. (dopuna subjektu). Dobro je upozoreno na pogrešnu uporabu prijedloga *kod* i genitiva pri izricanju cilja kretanja, npr. ~~*Idem kod prijatelja*~~., odnosno na izricanje građe prijedlogom *iz* i genitiva, npr. ~~*Lopta je iz kože*~~. Međutim trebalo je usporedno dati i točan primjer uporabe, npr. *Idem prijatelju*. i *Lopta je od kože*.

B) DEFINICIJE KLJUČNIH POJMOVA

HJ	HJV	RH
HJ. „Genitiv je padež pripadnosti i djelomičnosti, ali može imati i druga značenja. Odgovara na pitanja koga? (za živo), čega? (za neživo). U rečenici je dodatak predikatu i imenicama.” (str. 47)	„Genitivom izričemo pripadnost (posvojnost), građu, djelomičnost, izostanak (nemanje), a možemo izricati i mjesto, vrijeme, svojstvo, uzrok i drugo. ... genitiv u rečenici možemo prepoznati i oblikovanjem pomoću upitne riječi koga (za živo) i čega (za neživo).” (str. 50)	„Genitiv najčešće izriče nedostajanje, pripadnost i građu. Pripadnost živomu biću u našem jeziku izričemo: a) posvojnim pridjevom b) genitivom bez prijedloga ... Pripadnost neživu, tj. stvari možemo izreći genitivom s prijedlogom od ...” (str. 76-77)

Značenje genitiva razičito je opisano: HJ navodi samo dva značenja (pripadnost i djelomičnost), RH bilježi tri značenja s time da pripadnost posebice objašnjava, a HJV navodi osam značenja. Definicija genitiva u RH je nekonzistentna i ne sadrži izravan izričaj da se genitivom izriče djelomičnost. HJ pišući o službi genitiva u rečenici miješa rečenični dio (predikat) i vrstu riječi (imenice).

C) METODIČKO OBLIKOVANJE

HJ. U prvome članku navedeni su genitivi imenica kojima se prikazuje značenje genitiva i služba u rečenici, a u drugom članku navedeni su u obliku tablice genitivi jd. i mn. izabranih imenica muškog, ženskog i srednjeg roda te primjeri koji opisuju nepostojano a i višestruke oblike u genitivu mn. Primjeri su istaknuti kurzivom, a nastavci su podebljani i odijeljeni spojnicom. Ilustracija je upotrijebljena uz polazni lingvometodički predložak.

HJV. U prvome koraku pojašnjeno je što se izriče genitivom, u drugome usporedno su dani oblici nominativa, akuzativa i genitiva; na taj način učenici mogu lakše uočiti razlike među padežima. U trećem koraku obrađuje se genitiv s prijedlozima. Svi primjeri istaknuti su podebljanjem, a u pojedinim primjerima nastavci za genitiv također su podebljani. U jedinici se nalaze četiri ilustracije, koje su dobro uključene u metodičko oblikovanje jedinice.

RH. U prvome članku opisuje se što izriče genitiv, a u drugome služba genitiva u rečenici te se uspoređuje i objašnjava razlika u značenju između genitiva i akuzativa. Primjeri pravilne uporabe genitiva istaknuti su podebljanjem i oznakom TOČNO, a primjeri pogrešne uporabe precrtani su i obilježeni riječju POGREŠNO. Jedinica započinje ilustracijom koja je u funkciji lingvometodičkoga predloška, a u nastavku se javljaju još dvije ilustracije s tekstom.

D) IZBORNI I DODATNI SADRŽAJI

HJ. U okviru metodičkoga poticaja *Naučimo* više navedeni su primjeri imenica ž. r. s nepostojanim a u genitivu mn.: *pjesama, sestara, dasaka, bačava*. Usto dane su i imenice ž. r. koje imaju trostruke likove u genitivu mn., npr. *biljaka/biljka/biljki*. Autori napominju da su svi oblici pravilni, ali da „prednost u njegovanu jeziku ima nastavak -a s nepostojanim a”. **HJV.** Obrađena je razlika između genitiva koji znači dio cjeline i akuzativa, koji označuje cjelinu, npr. *Želite li čokolade?* (genitiv) i *Želite li čokoladu?* (akuzativ). Nadalje su opisane glasovne promjene u genitivu, npr. *dvorac, dvorca* (nepostojano a); *snijeg – snjegova* (alternacija ije/je).

RH. Obrađeno je podudaranje genitiva jd. imenica ž. r. s drugim padežima – nominativom mn. i akuzativom mn., ali autori nisu naveli primjere. Dobro su oprimjerili razliku između G jd. i G mn. u nekih imenica, npr. *mora* (G jd.) – *morâ* (G mn.). Na kraju članka naveli su više primjera G mn. u kojem se javlja nepostojano a: *pjesama, igara, sestara* itd.

4.2.4. DATIV I LOKATIV

A) IZABRANI PRIMJERI

HJ. U prvome članku obrade istaknuti su ovi primjeri: *podvorniku, zemlji, učiteljicama; na planetu, u školi, u sobama*, a u tablici su navedeni primjeri imenica sva tri roda u dativu odnosno lokativu u jd. i mn.: *ravnatelj – ravnateljima, tajnici – tajnicama, polju – poljima* ... U drugome članku zabilježeni su primjeri dativa i lokativa s prijedlozima: *k cilju, unatoč sumnji, nasuprot parku; u školi, o budućnosti, pri kraju*.

HJV. U prvome koraku izdvojeni su ovi primjeri: *moru, zemlji, bratu, kući* (dativ), *u moru, po zemlji, o bratu, u kući* (lokativ), a u drugome koraku: *životu, zemlji, moru* (jedinina); *životima, zemljama, morima* (množina). Međutim uz lokative nisu navedeni prijedlozi u tablici sklonidbe,

a to nije dobro. U trećem koraku dani su prijedlozi koji dolaze uz dativ (*k(a)*, *unatoč*, *usprkos*, *nasuprot*) i lokativ (*u*, *na*, *o*, *po*, *pri*), ali nisu dani primjeri lokativa sa svim prijedlozima.

RH. U prvome članku obrade navedeni su ovi primjeri dativa: *vratima*, *sjećanjima*; *majci*, *stričevima* i lokativa: *na vrhovima*, *u priči*, *na putu*. Pri objašnjenju razlike između lokativa i dativa autori su nabrojili prijedloge koji dolaze uz pojedini padež: *o*, *u*, *na*, *po*, *pri*, *prema* (lokativ) i *k(a)*, *nasuprot*, *unatoč*, *usprkos* (dativ). Manjkavo je to što nisu naveli nekoliko primjera dativa i lokativa s prijedlozima. U drugom članku autori su naveli primjere dativa i lokativa u kojima se javlja sibilizacija, npr. *majci*, *snazi*, *dječacima*, neke oblike u kojima se ne javlja: *baki*, *točki*, *ligi*, *dugi* i nekoliko primjera koji imaju dvojake oblike, npr. *daski* i *dasci*, *pripovijetki* i *pripovijetci*.

B) DEFINICIJE KLJUČNIH POJMOVA

HJ	HJV	RH
„Dativ je padež cilja ili namjene i odgovara na pitanje komu? (za živo) i čemu? (za neživo). Dativ dolazi samostalno ili s prijedlozima <i>k</i> , <i>ka</i> , <i>nasuprot</i> , <i>unatoč</i> , <i>usprkos</i> . U rečenici je dodatak predikatu. Lokativ je padež mjesta, ali može izricati i vrijeme i način. Ovisi o prijedlozima <i>na</i> , <i>o</i> , <i>po</i> , <i>pri</i> , <i>prema</i> , <i>u</i> . Odgovara na pitanje komu? čemu? U rečenici je dodatak predikatu.” (str. 50)	„Dativ izriče primatelja i usmjerenost (cilj). Lokativ izriče mjesto, a može izricati i temu, način i vrijeme. U rečenici dativ prepoznavamo pomoću pitanja komu prilazim? (za živo) i čemu prilazim (za neživo), a lokativ pomoću sličnih pitanja: <i>o kome mislim</i> (za živo) i <i>o čemu mislim?</i> (za neživo). Lokativ uvijek dolazi s jednim od prijedloga: <i>u</i> , <i>na</i> , <i>o</i> , <i>po</i> , i <i>pri</i> . Dativ uglavnom dolazi bez prijedloga, a može doći i s prijedlozima <i>k(a)</i> , <i>unatoč</i> , <i>usprkos</i> i <i>nasuprot</i> .” (str. 53-55)	„Dativ i lokativ imaju isti oblik. U rečenici su najčešće dodatci predikatu. Iako imaju isti nastavak, dativ i lokativ možemo razlikovati po značenju i prijedlozima. Dativ – primatelj, namjena, cilj kretanja; lokativ – mjesto vršenja gl. radnje. Dativ bez prijedloga i s prijedlozima <i>k(a)</i> , <i>nasuprot</i> , <i>unatoč</i> , <i>usprkos</i> . Lokativ uvijek s jednim od šest prijedloga: <i>o</i> , <i>u</i> , <i>na</i> , <i>po</i> , <i>pri</i> , <i>prema</i> .” (str. 79-80)

HJ daje značenje dativa i lokativa u skladu s gramatičkim odredbama (Težak i Babić 2009: 294; 298), a HJV uvodi nazive *primatelja* i *temu* i RH također *primatelja* koji su neprimjereni opisu značenja dativa. Udžbenici se međusobno razlikuju u opisu prijedloga koji idu uz dativ i lokativ: HJ i RH slijede tradicionalni opis koji prijedlog *prema* navodi uz lokativ, a HJV ga ispušta tako da ga u definiciji nema ni uz dativ ni uz lokativ, ali ga kratko spominju u izbornim sadržajima naglašavajući da ipak ide uz dativ. To je prijeporno pitanje u hrvatskoj morfologiji jer je prijedlog *prema* različito opisan u hrvatskim gramatikama: Barić i dr. (1997) te Težak i Babić (2009) svrstavaju ga uz lokativ, Ham (2007) ga navodi uz dativ, a Babić i dr. (1991) i Raguž (1997) pišu da ide i uz dativ i uz lokativ.

C) METODIČKO OBLIKOVANJE

HJ. U prvome članku navedeni su primjeri imenica sva tri roda u dativu odnosno lokativu u jd. i mn., a u drugom članku navedeni su primjeri dativa i lokativa s prijedlozima. Primjeri su istaknuti kurzivom, a nastavci su podebljani i odijeljeni spojnicom. Ilustracija je upotrijebljena na početku jedinice i ima tekst u boji, koji služi kao lingvometodički predložak.

HJV. U prvome koraku objašnjeno je što izriču dativ i lokativ, u drugome koraku obrađeno je njihovo razlikovanje i pomoću kojih pitanja ih se može uočiti u rečenici, a u trećem koraku navedeni su prijedlozi uz koje dolaze. Primjeri su istaknuti podebljanjem, a u pojedinim primjerima nastavci za dativ i lokativ također su podebljani. U jedinici se nalazi šest ilustracija, koje su dobro uključene u metodičko oblikovanje jedinice, ali poneka rečenica iz teksta u njima može zbuniti i trebalo bi tekst preoblikovati, npr. „*Komu ili čemu je za dativ, a za lokativ ... hm ... Isto?*” (str. 54)

RH. U prvome članku uspoređuje se što izriču dativ i lokativ i uz koje prijedloge dolaze, a u drugom članku sibilizacija. Primjeri pravilne uporabe dativa i lokativa istaknuti su podebljanjem i bojom. Jedinica započinje ilustracijom koja je u funkciji lingvometodičkoga predloška, a u nastavku se javljaju još dvije ilustracije s tekstom koji objašnjava uporabu dativa i lokativa. Pomoću tablice u boji pojašnjena je razlika u značenju dativa i lokativa.

D) IZBORNI I DODATNI SADRŽAJI

HJ. Obrađena je opširno sibilizacija i navedeni su imenice i primjeri u kojima se ne provodi sibilizacija, npr. *točki, lutki, papigi* ... Zatim su dane neke imenice koje imaju dvojake likove, npr. *pripovijetki – pripovijetci*.

HJV. Također je obrađena sibilizacija i navedeno je nekoliko primjera: *majci, brizi, svrsi*. U nastavku su navedeni neki oblici imenica u kojima se ne provodi sibilizacija: ženska imena, etnici, ktetici, imenice na *-cka, -čka*, imenice od milja i dr.

RH. Kao dodatni sadržaj nabrojeni su prijedlozi koji dolaze uz akuzativ i uspoređeni su s onima koji dolaze uz lokativ. Nadalje navedena su druga značenja dativa (mjesto i predmet radnje) i lokativa (predmet, vrijeme i način radnje).

4.2.5. AKUZATIV

A) IZABRANI PRIMJERI

HJ. U prvome članku obrade izdvojeni su ovi primjeri akuzativa: *darove, (za) obitelj i prijatelje, pomagača, kalendar, pred blagdane, na zid*, a u drugome članku dane su imenice sva tri roda u jd. i mn.: *prijatelja – prijatelje, stranicu – stranice, mjesto – mjesta* ... Dano je premalo primjera pri objašnjenju razlike između akuzativa i genitiva te akuzativa i nominativa imenica m. r. Također nisu dani primjeri imenica sr. r. koje imaju isti akuzativ i nominativ.

HJV. U prvome koraku obrade izdvojeni su primjeri akuzativa: *san, dvorac, sunčanicu, liječnika, prijatelja*, a u u drugome koraku: *dupina, dječaka, lastavicu, sestru, dijete, mače* (Koga vidim?), *šešir, dvorac, loptu, čokoladu, more, selo* (Što vidim?). U trećem koraku usporedno su dani nominativ i akuzativ imenica sva tri roda u jd. i mn. s označenim nastavcima: *dupin, šešir* (N) – *dupina, šešir* (A); *lastavica, čokolada* (N) – *lastavicu, čokoladu* (A); *djetešce, more* (N) – *djetešce, more* (A).

RH. U prvome članku obrade navedeni su akuzativi ovih imenica: *ključ, mamu; oči, bravu, načine, lupanje*. U drugome članku uspoređuje se nominativ i akuzativ istih imenica u rečenicama: *Maja je dugo gurala ključ u bravu.* (A) *Ključ svejedno neće u bravu.* (N)

B) DEFINICIJE KLJUČNIH POJMOVA

HJ	HJV	RH
„Akuzativ je padež predmeta radnje i odgovara na pitanje koga? (za živo) i što? (za neživo). U rečenici je dodatak predikatu, a može stajati samostalno ili s prijedlozima na, uz, za, u, kroz, pod, nad ... pa može značiti mjesto i vrijeme.” (str. 53)	„Padež kojim izričemo predmet radnje naziva se akuzativ. Osim prema značenju, akuzativ u rečenici možemo prepoznati i oblikovanjem pitanja pomoću upitne riječi koga (za živo) i što (za neživo).” (str. 46)	„Akuzativom najčešće izričemo predmet glagolske radnje. U rečenici je dopuna predikatu. Akuzativ ima i druga značenja. Izriče različite okolnosti odvijanja glagolske radnje, najčešće s prijedlogom ...” (str. 74)

Sva tri udžbenika navode predmet radnje kao temeljno značenje akuzativa, ali ne navode da je akuzativ bez prijedloga u rečenici najčešće objekt, a može biti i priložna oznaka vremena (Težak i Babić 2009: 295). HJV i RH ne navode prijedloge koji dolaze uz akuzativ te što ti prijedložni izrazi mogu izreći.

C) METODIČKO OBLIKOVANJE

HJ. Obvezatni sadržaji obrađeni su u dva članka: u prvome članku navedeni su akuzativi imenica kojima se prikazuje značenje akuzativa i služba u rečenici, a u drugom članku navedeni su u obliku tablice akuzativi jd. i mn. izabranih imenica muškog, ženskog i srednjeg roda. Ilustracija je upotrijebljena uz polazni lingvometodički predložak.

HJV. U prvome koraku objašnjeno je da akuzativ izriče predmet radnje, u drugome koraku obrađeno je pomoću kojih pitanja se akuzativ može uočiti u rečenici, a u trećem koraku navedeni su nastavci akuzativa u jd. i mn. i uspoređeni su nastavci akuzativa i nominativa. U jedinici se nalaze četiri ilustracije, od kojih se tri nalaze na početku jedinice i služe kao polazni lingvometodički predložak, a jedna se javlja pri objašnjenju razlike između nominativa i akuzativa.

RH. U prvome članku objašnjeno je da akuzativ izriče predmet radnje i da je dopuna predikatu. U drugome članku pojašnjava se da je u imenica m. r. akuzativ jednak nominativ ako te imenice znače neživo i biljku, a ako znače što živo onda se akuzativ razlikuje od nominativa. Primjeri akuzativa istaknuti su bojom i podebljanjem. Jedinica započinje

ilustracijom koja je u funkciji lingvometodičkoga predloška, a završava ilustracijom kojom se objašnjava kada su akuzativ i nominativ jednaki.

D) IZBORNI I DODATNI SADRŽAJI

HJ. U okviru metodičkoga poticaja *Naučimo više* objašnjava se razlika u značenju genitiva i akuzativa: *Tražim sok i kruh.* (A) i *Tražim soka i kruha.* (G)

HJV. Obradene su imenice ž. r. na suglasnik koje imaju isti nastavak u nominativu i akuzativu (*ljubav, radost, kost ...*). Zatim su uspoređeni akuzativi imenica na suglasnik koje znače biljke i životinje (*hrast, jaglac; medvjeda, zeca*). Međutim pri objašnjenju autori nisu naveli da se to odnosi isključivo na imenice m. r. koje završavaju na suglasnik.

RH. Dana je razlika između akuzativa i nominativa navođenjem pogrešnoga i točnoga primjera uporabe u okviru metodičkoga poticaja PAZI: *Vidiš li gdje ključa (jablana)?* (POGREŠNO) i *Vidiš li gdje ključ (jablan)?* (TOČNO).

4.2.6. VOKATIV

A) IZABRANI PRIMJERI

HJ. U prvome članku obrade istaknuti su ovi primjeri vokativa: *more, Vrbniče, Slavonijo, Istro, grade, djeco, Prijatelju, Antune! Marko!* U drugome članku slijede primjeri vokativa jd. u kojima se javlja palatalizacija: *čovječe, oraše, družo*, a zatim se uspoređuju primjeri vokativa na -u i -e: *grade, dome; kraju, zavičaju ...* Nisu nabrojene imenice ž. r. koje imaju vokativ na -o ili -e, odnosno koje imaju vokativ jednak nominativu.

HJV. U prvome i drugome koraku obrade izdvojeni su ovi primjeri vokativa: *djeco, Riki, Ksenija, Fratriću*; trebalo je navesti još nekoliko vokativa općih imenica različita roda. U trećem koraku dani su usporedno nominativ i vokativ u jd. i mn.: *golub – golube, sestra – sestro, ljeto – ljeto; golubi – golubi, sestre – sestre, ljeta – ljeta*. Autori su pravilno i jasno objasnili pisanje vokativa na početku, u sredini i na kraju rečenice ovim primjerima:

Ivane, kamo ćeš ovoga ljeta?

Kamo ćeš, Ivane, ovoga ljeta?

Kamo ćeš ovoga ljeta, Ivane?

RH. U prvome članku obrade navedeni su brojni vokativi: *stražaru, brado, mudrače, veličanstvo, kralju Krasoslave, krizantemo, kremo, Generale! Ivane! Tomislave!* U drugome članku slijede primjeri u kojima se javlja palatalizacija: *učeniče, Bože, duše, mudrače*. Manjkavo je to što autori nisu naveli vokative nekih imenica u množini.

B) DEFINICIJE KLJUČNIH POJMOVA

HJ	HJV	RH
„Vokativ je padež dozivanja, obraćanja sugovorniku i oslovljavanja. Ne odgovara ni na kakvo pitanje, može se vezati uz usklik <i>oj, ej, o</i> . Vokativ je nezavisan padež, nije dio rečenice pa se od rečenice s kojom dolazi odvaja zarezom ili obilježuje uskliknikom ako je izvan rečenice.” (str. 56)	Vokativ je padež dozivanja i obraćanja sugovorniku. Za razliku od drugih padeža, vokativ ne odgovora na pitanja, nego se veže uz uslikke.” (str. 61)	„Vokativ je padež dozivanja, oslovljavanja, izravnoga obraćanja sugovorniku i iskazivanja osobnoga stava i osjećaja prema sugovorniku i sadržaju. Vokativ je nezavisan padež – nije dodatak ni predikatu ni subjektu. Nikada ne ovisi o prijedlogu. Ako je udružen s drugom rečenicom, uvijek se odjeljuje zarezom ili uskliknikom.” (str. 86-87)

HJ daje najpotpuniji opis vokativa, RH daje opsežnu definiciju vokativa i izriče da vokativ „*nikada ne ovisi o prijedlogu*” što je točno, ali bilo bi preciznije napisati da vokativ nikada ne dolazi s prijedlogom, već može uz njega doći usklik; HJV daje nepotpunu definiciju vokativa i ne izriče da je vokativ nezavisan padež.

C) METODIČKO OBLIKOVANJE

HJ. U prvome članku navedeni su primjeri kojima se pojašnjava značenje vokativa, a u drugome članku navedeni su primjeri vokativa u kojima se javljaju glasovne promjene. Primjeri su istaknuti kurzivom, a nastavci su podebljani i odijeljeni spojnicom. Uz polazni lingvometodički predložak pridodana je ilustracija.

HJV. Obvezatni sadržaji obrađeni su u tri koraka: u prvome koraku objašnjeno je značenje vokativa, u drugome koraku naglašeno je da se vokativ vezuje uz usklike, a u trećem koraku obrađeni su nastavci u vokativu i interpunkcije uz koje dolazi (zarezi ili uskličnik). U jedinici se nalaze dvije ilustracije: na početku jedinice uz lingvometodički predložak i u trećem koraku pri objašnjenju nastavaka u vokativu.

RH. U prvome članku obrade navedena su različita značenja vokativa, a u drugome je objašnjena uporaba vokativa i interpunkcija. Primjeri pravilne uporabe vokativa istaknuti su podebljanjem, a zarezi su označeni bojom. Ključni pojam označen je drugom bojom i podebljan je kao i definicija. Jedinica započinje ilustracijom koja je u funkciji lingvometodičkoga predloška, a u nastavku se javljaju još četiri ilustracije koje su u funkciji pojašnjenja uporabe vokativa.

D) IZBORNI I DODATNI SADRŽAJI

HJ. Objašnjena je palatalizacija navođenjem primjera *čovječe, oraše, duše*, a zatim je naveden duži i kraći oblik vokativa mn. nekih imenica m. r. (*duši/duhovi*). Na kraju je opisano koje imenice m. r. imaju nastavak *-u*, a koje dvojake nastavke *-e* i *-u*, npr. *leptire/leptiru, mornare/mornaru*.

HJV. U okviru odlomka *Hrvatski još više volim* autori su naveli neke skupine imenica koje imaju vokativ na *-u*. Također su pojasnili vokativ muških prezimena na *-ić* (*gospodine Grgureviću*) i ženskih prezimena koja se ne mijenjaju (npr. *gospođo Jerković*).

RH. Na kraju jedinice nalazi se dodatni sadržaj u kojem se pojašnjava sklonidba vlastitih imenica: ženskih imena na *-a* (*Maja – Majo*) i muških i ženskih prezimena na *-ić* (*gospodine Pavličiću; gospođo Škrinjarić*).

4.2.7. INSTRUMENTAL

A) IZABRANI PRIMJERI

HJ. U prvome članku obrade navedeni su ovi primjeri instrumentala koji izriču društvo – *s prijateljem, s bratom, sa sestrom* i sredstvo – *orasima, jabukama, suncokretom*, a u okviru metodičkoga poticaja *Pozor* dani su primjeri uporabe instrumentala i prijedloga *s(a)*: *s Markom, sa sestrom, sa zubarom, sa Željkom ...* U drugome članku dani su primje-

ri instrumentala koji pokazuju da se njime može izreći mjesto i vrijeme radnje: „*Kuhinjom* se šire mirisi. *Nedjeljom* svi kuhamo.”

HJV. U prvome koraku obrade izdvojeni su primjeri instrumentala koji izriču društvo i sredstvo: s *prijateljima*, s *djedom*, *vodom*, *olovkom*. U drugome koraku dani su primjeri instrumentala u jd. i mn.: *golubom*, *vodom*, *selom*; *golubima*, *vodama*, *selima*, a zatim instrumental imenica m. r i sr. r. s nastavkom -em: *prijateljem*, *kraljem* ... te dvojaki oblici imenica ž. r. na suglasnik: *ljubavi*/*ljubavlju* U trećem koraku dani su primjeri instrumentala kojima se izriče sredstvo i pri tome su autori upozorili da ne treba rabiti prijedlog s(a), npr. *Ruke peremo sa sapunom*.

RH. U prvome članku obrade navedeni su ovi instrumentali: *sijenom*, *snijegom*, *loncem*, *koncem*; sa *šetačima*, s *igračima*, s *prijateljima*, sa *sestrom* i *roditeljima*, *olovkom*, *vlakom*. U drugome članku, gdje se objašnjava značenje instrumentala, dani su ovi primjeri: *među pticama*, *parkovima* (mjesto), *nedjeljom*, *jutrom* (vrijeme), s *upornošću*, *osmijehom* (način); u nastavku su dani neki primjeri u kojima se javljaju glasovne promjene: *snjegovima*/*snijezima*, *loncem* itd.

B) DEFINICIJE KLJUČNIH POJMOVA

HJ	HJV	RH
„Instrumental odgovara na pitanja (s) kime? (za živo), čime? (za neživo) i padež je društva ili sredstva, ali može izricati mjesto, vrijeme, način i druge okolnosti glagolske radnje. U rečenici je dodatak predikatu. Instrumental bez prijedloga najčešće označuje sredstvo, a s prijedlogom s(a) društvo.” (str. 59)	„Padež izricanja društva i sredstva naziva se instrumental. Pitanje za instrumental: S kime ili čime putujem?” (str. 57)	„Instrumental je padež sredstva – bez prijedloga i društva – s prijedlogom. U rečenici je dodatak predikatu.” (str. 83)

U sva tri udžbenika navode se samo temeljna značenja instrumentala – sredstvo i društvo, a samo HJ navodi da se instrumentalom može izreći „*mjesto, vrijeme, način i druge okolnosti glagolske radnje*”. Osim

prijedloga *s(a)* ne navode se ostali prijedlozi koji mogu doći uz instrumental, npr. *među, nad, pod, pred, za*. (Težak i Babić 2009: 162)

C) METODIČKO OBLIKOVANJE

HJ. Obvezatni sadržaji obrađeni su u dva članka: u prvome članku navedeni su instrumentali koji izriču društvo i sredstvo, a u drugom članku navedeni su primjeri instrumentala koji pokazuju da se njime može izreći mjesto, vrijeme i način radnje. Ilustracija koja je upotrijebljena uz polazni lingvometodički predložak sadrži tekst koji nije u skladu s temom obrade – instrumentalom.

HJV. U prvome koraku obrađeno je što izriče instrumental, u drugome koraku opisano je da instrumental odgovara na pitanje: S kime ili čime putujem? i navedeni su nastavci instrumentala, a u trećem koraku obrazložena je uporaba instrumentala s prijedlogom *s(a)*, odnosno razlika u izricanju društva i sredstva instrumentalom. Primjeri su istaknuti podebljanjem, a u pojedinim primjerima nastavci instrumentala također su podebljani. U jedinici se nalaze četiri ilustracije koje su u funkciji obrade jezičnoga gradiva.

RH. Obvezatni sadržaji obrađeni su u dva članka: u prvome članku objašnjava se da instrumental izriče najčešće društvo ili sredstvo, a u drugome članku da može izreći i drugo, npr. mjesto, vrijeme ili način. Primjeri pravilne uporabe instrumentala istaknuti su podebljanjem. Ključni pojam označen je drugom bojom i podebljan kao i cijela definicija. Jedinica započinje ilustracijom koja je u funkciji lingvometodičkoga predloška, a u nastavku se javljaju još tri ilustracije.

D) IZBORNI I DODATNI SADRŽAJI

HJ. Pojašnjena je jotacija i dani su neki primjeri: *radošću, glađu, soľju*; primjer *radošću* nije dobar za opis jotacije jer se uz to mora objasniti i jednačenje po mjestu tvorbe (*radost > radosću > radošću*), a to autori nisu napravili. U nastavku je navedeno koje imenice tvore instrumental nastavkom *-om*, odnosno *-em* te koje imaju dvojake oblike.

HJV. Obrađuju se glasovne promjene u instrumentalu, i to jotacija na primjeru *radost – radošću*. Međutim autori također ne navode da je u tome primjeru uz jotaciju provedeno i jednačenja po mjestu tvorbe (*s > š*). Zatim se obrađuju jednosložne imenice m. r. koje u instrumentalu

mn. dobivaju umetak -ov/-ev (*gradovima, krajevima*) te se navodi da se instrumentalom može izreći mjesto, vrijeme i način radnje.

RH. Objašnjene su imenice m. r. koje imaju nastavak -om (*uhom, snijegom ...*) ili -em (*krajem, panjem ...*) te imenice ž. r. koje završavaju na zatvornik i mogu imati nastavke -i, -ju (*riječi, riječju*).

5. ZAKLJUČAK

Prema odredbama NPP-a imenice sa stajališta morfologije treba obrađivati u nastavi hrvatskoga jezika u petome razredu OŠ. To je određeno obvezatnom jezičnom temom *Sklonidba imenica* u kojoj su ključni pojmovi jasno određeni, a obrazovna postignuća oblikovana su tako da se od učenika više ne traži usvajanje naziva i teorijsko znanje o imenicama kao u tradicionalnoj nastavi, nego praktična uporaba riječi i oblika što zahtijeva suvremena nastava. Među obrazovnim postignućima navedeni su padeži prema ovome redoslijedu: nominativ, akuzativ, genitiv, dativ, lokativ, instrumental, vokativ. To je novost koju donosi novi program u odnosu na stari program. Smatramo da je dobro da učitelji u nastavi obrađuju padeže prema tome redoslijedu (nominativ, akuzativ, genitiv...) jer na taj način učenici mogu lakše usvojiti navedene padeže koji su češći u govornom i pisanom sporazumijevanju. Međutim kada se navodi cjelokupna sklonidba neke imenice treba navesti paradigmu sklonidbe uobičajenim redoslijedom padeža (nominativ, genitiv, dativ...).

Građu za istraživanje u ovome radu činili su usporedni udžbenici hrvatskoga jezika za peti razred OŠ, a iz njih su izabrane udžbeničke jedinice: *Sklonidba, Nominativ, Genitiv, Dativ i lokativ, Akuzativ, Vokativ, Instrumental*. Istraživanje se temeljilo na analizi, usporedbi i vrednovanju osnovnih obilježja i koncepcije udžbenika te osnovnih elemenata, a to su: izabrani primjeri, definicije ključnih pojmova, metodičko oblikovanje te izborni i dodatni sadržaji.

Udžbenik *Hrvatski jezik 5* primjenjuje tradicionalni pristup kako u redoslijedu obrade padeža tako i u načinu obrade padeža i u metodičkom oblikovanju udžbeničkih jedinica. Udžbenik *Hrvatski ja volim 5* primjenjuje novi pristup: u redoslijedu obrade padeža, u načinu obrade jezičnoga gradiva i u metodičkom oblikovanju jedinica. No čini se da je u nekim jedinicama previše ilustracija i prevelike su te dominiraju nad osnovnim gradivom koje se obrađuje. Udžbenik *Riječi hrvatske 5* također primjenjuje novi pristup u redoslijedu i načinu obrade padeža, ali su

katkad objašnjenja nekih jezičnih činjenica pisana teškim jezikom i slabo su razumljiva.

Izabrani primjeri većinom su točni i prikladni za obradu, ali bilo je i nekoliko prijeponih primjera: HJ daje oblik *sirovi* (od imenice *sir*) koji je sporan i trebalo bi ga ispustiti i navesti neki drugi primjer (npr. *brodovi*) jer se u rječnicima i savjetnicima za nominativ mn. navodi oblik *sirevi*; RH pri obradi nominativa daje primjer *snijeg* – *snijezi* koji je bolje ispustiti jer se radi o poetskom obliku koji se uglavnom javlja u književnosti; HJV ne navodi primjere lokativa sa svim prijedlozima koji uz njega dolaze.

Definicije ključnih pojmova katkad su nepotpune i nedorečene:

a) HJ i RH nemaju preciznu definiciju *sklonidbe*: trebalo je navesti da je sklonidba promjena riječi po padežima; HJV ne navodi da se sklonidba javlja u jednini i množini.

b) Sva tri udžbenika ne navode da je nominativ nezavisan padež.

c) Značenje genitiva različito je opisano: HJ navodi samo dva značenja genitiva (pripadnost i djelomičnost), RH tri značenja, a HJV navodi osam značenja.

d) Sporno je navođenje prijedloga koji idu uz dativ i lokativ: HJ i RH slijede gramatički opis koji prijedlog *prema* navodi uz lokativ, a HJV ga ispusta tako da ga u definiciji nema ni uz dativ ni uz lokativ.

e) Sva tri udžbenika navode predmet radnje kao temeljno značenje akuzativa, ali ne navode da je akuzativ bez prijedloga u rečenici najčešće objekt, a može biti i priložna oznaka vremena.

f) RH daje opsežnu definiciju vokativa, ali izriče da vokativ „*nikada ne ovisi o prijedlogu*”; to je točno, ali bilo bi preciznije izreći da vokativ nikada ne dolazi s prijedlogom, nego može uz njega doći usklik; HJV daje nepotpunu definiciju vokativa i ne izriče da je vokativ nezavisan padež.

e) U sva tri udžbenika navodi se da prijedlog *s(a)* dolazi uz instrumental, a ne navode se ostali prijedlozi koji mogu doći uz instrumental, npr. *među*, *nad*, *pod*, *pred*, *za*.

Metodičko oblikovanje udžbeničkih jedinica provedeno je uglavnom kvalitetno i dosljedno uz neke manjkavosti: HJ ima ilustraciju uz polazni lingvometodički predložak koja sadrži tekst koji nije u skladu s temom obrade – instrumentalom; HJV pri obradi sklonidbe imenica ima sedam ilustracija: to je previše i upotrijebljene su nesvrhovito, a u nekima ima i očitih pogrešaka, npr. rečenica: „*Nastavak je NIŠTA.*”; RH pri navođenju

sklonidbe triju imenica u svim padežima jd. upotrebljava tablicu u boji, ali u njoj nisu označeni padežni nastavci podebljanjem ili drugom bojom.

Izborni i dodatni sadržaji jesu raznoliki i dobro su uklopljeni u udžbeničke jedinice, ali ima i manjih propusta: HJ i HJV pri obradi instrumentalna za pojašnjenje jotacije daju primjer *radošću* koji nije prikladan jer se usto mora objasniti i jednačenje po mjestu tvorbe, a to autori nisu napravili; RH obrađuje podudaranje genitiva jd. imenica ž. r. s drugim padežima – nominativom mn. i akuzativom mn., ali autori nisu naveli primjere.

Na kraju može se na temelju provedenoga istraživanja zaključiti da su autori navedenih udžbenika napravili u velikoj mjeri kvalitetne udžbenike, koji pružaju mogućnosti za uspješno usvajanje ključnih pojmova i ostvarenje obrazovnih postignuća pri obradi imenica u nastavi hrvatskoga jezika.

6. IZVORI

- Babić, Nada i dr. 2007, ²2008, ³2009. *Hrvatski ja volim 5*: udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole. Zagreb: Profil.
- Lugarić, Zorica i Lovrenčić-Rojc, Gordana 2007, ²2008, ³2009. *Riječi hrvatske 5*: udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole. Zagreb: Profil.
- Težak, Stjepko i dr. 2006, ²2007, ³2008, ⁴2009. *Hrvatski jezik 5*: udžbenik za peti razred osnovne škole. Zagreb: Školska knjiga.
- *Nastavni plan i program za osnovnu školu* 2006. Zagreb: Ministarstvo, znanosti, obrazovanja i športa.

7. LITERATURA

- Anić, Vladimir 2003. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Babić, Stjepan 1990. *Hrvatska jezikoslovna čitanka*. Zagreb: Globus.
- Babić, Stjepan 1995. *Hrvatski jučer i danas*. Zagreb: Školske novine.
- Babić, Stjepan i dr. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*.
- Nacrti za gramatiku. Zagreb: HAZU i Globus.
- Barić, Eugenija i dr. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: IHJJ – Školske novine – Pergamena.

- Barić, Eugeniya i dr. ²1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bjedov, Vesna 2009. Prihvaćenost novoga poretka poučavanja padeža. *Lahor* 7. Zagreb.
- Ham, Sanda ²2007. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jelaska, Zrinka 2005a. Padežni sustav hrvatskoga jezika, u Jelaska, Zrinka i sur. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jelaska, Zrinka 2005b. Poučavanje hrvatskim padežima, u Jelaska, Zrinka i sur. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jelaska, Zrinka 2006a. Deset razloga za novi redoslijed padeža, *Metodički profili* 2/1: 28-30. Zagreb: Profil.
- Jelaska, Zrinka 2006b. Hrvatska sklonidba i određivanje padeža, *Metodički profili* 3/4: 40-42. Zagreb: Profil.
- Jojić, Ljiljana i Matasović, Ranko (ur.) 2003. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.
- Kolaković, Zrinka (2007). Zastupljenost padeža u hrvatskome jeziku u pisanim i govornim tekstovima. Zagreb: *Lahor* 4: 242-270.
- Lončarić, Mijo i Bičanić, Ante 1998., ²2000. *Hrvatski školski rječnik*. Zagreb: Profil.
- Lugarić, Zorica i Lovrenčić-Rojc, Gordana 2007. *Riječi hrvatske* 5: priručnik za učitelje hrvatskoga jezika u petom razredu osnovne škole. Zagreb: Profil.
- Marković, Ivan 2007. Do kosti. Imenice hrvatske i-sklonidbe. *Lahor* 3. Zagreb.
- Pavličević-Franić, Dunja 2005. *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb: Alfa.
- Raguž, Dragutin 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Rihtarić, Anđelka i dr. 2007. *Hrvatski ja volim* 5: priručnik uz udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole. Zagreb: Profil.
- Silić, Josip i Pranjković, Ivo 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, Stjepko 1991. *Hrvatski naš svagda(š)nji*. Zagreb: Školske novine.

- Težak, Stjepko 1995. *Hrvatski naš osebujni*. Zagreb: Školske novine.
- Težak, Stjepko 1996. *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*. Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, Stjepko i Babić, Stjepan ¹⁷2009. *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.

SUMMARY

This paper deals with the morphology of nouns in the Standard Croatian, as they are used in the instruction of Croatian from the fifth to the eighth grade of the elementary school. The author first discusses the linguistic literature in which nouns are described, and subsequently he gives an account of the usage of nouns in the theory and praxis of instruction in the higher grades of elementary schools. The central part of the paper is the investigation directed at the treatment of nouns in textbooks, especially the lessons in which cases are treated. The author analyzes, compares and evaluates a few basic elements from three parallel textbooks, namely the selection of examples, the definitions of key words, the paedagogical presentation of the material, as well as the non-compulsory and additional subjects. The mistakes and inconsistencies are discussed, and the author's own proposals for the treatment of nouns in the instruction of Croatian are presented.

Key words: nouns, declension, textbook, selected examples, definitions of key notions, paedagogical presentation, non-compulsory and additional subjects.

